

Overwinterende Slechtvalken in de zuidelijke Bollenstreek?

Aanleiding

Vrijdagochtend 28 januari 2005 fietste ik via de Wasbeeklaan in Sassenheim naar mijn werk in Leiden. Het was tegen 8.30 uur toen er plotseling vanuit het oosten een adulte Slechtvalk aan kwam vliegen. De Slechtvalk maakte enige rondjes boven mijn hoofd waarna de vogel – lastig gevallen door vijf Zwarte Kraaien – verder in westelijke richting over Sassenheim vloog. De dag erna stond ik 's middags op de punt van de Oude Vuilnisbelt in Sassenheim naar vogels te kijken toen mijn oog viel op een vogel die bovenop een molenwiek zat: snel de telescoop erop gericht en ja hoor, opnieuw een Slechtvalk. Wetende dat er vooral in de winterperiode regelmatig Slechtvalken in onze regio worden waargenomen, leek het mij interessant om na te gaan wat er bekend is van winterwaarnemingen van Slechtvalken in onze regio.

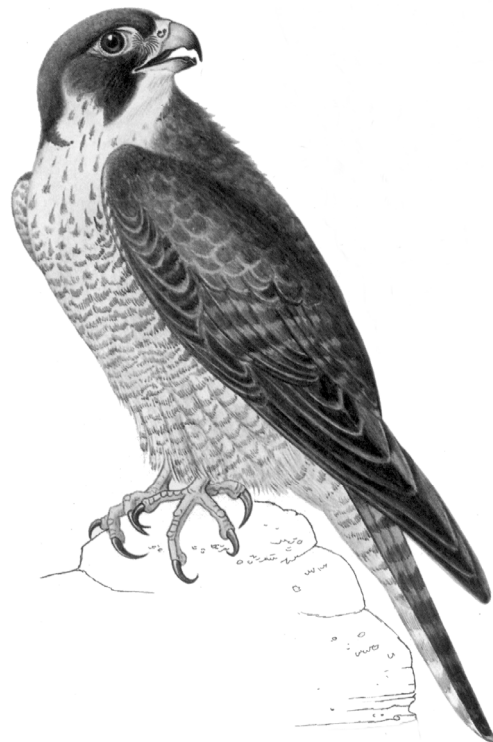
Gebied

Omdat de meeste waarnemingen van Slechtvalken in de winterperiode betrekking hebben op de driehoek tussen de Kagerplassen aan de oostkant, Rijnsburg aan de zuidkant en de N206 aan de westkant, richt ik mij in dit artikel op Slechtvalken in het zuidelijke deel van de Bollenstreek. Dit gebied bevat ondermeer de Kooipolder (incl. de Floris Schouten Vrouwenpolder), Polder Elsgeest, Polder Hogeweg en de Zwetterpolder. Het gebied bestaat voornamelijk uit open weilanden met weinig begroeiing, enkele koebosjes en een ouderwetse slotenstructuur. Naast veeteelt vindt er bollenteelt plaats. In de open gebieden van de zuidelijke Bollenstreek overwinteren veel vogels zoals Kievit, Goudplevier, Smient en Meerkooi zodat er voor een vogeljager als de Slechtvalk genoeg voedsel te vinden is. Het gebied kent ook vele hekken, hopen, molens e.d. die door een Slechtvalk als uitkijkpunt gebruikt (kunnen) worden.

Winterwaarnemingen van Slechtvalken

In Nederland overwinteren zo'n 200 Slechtvalken. Bekende gebieden zijn het Lauwersmeer, de Waddeneilanden en de Zuid-Hollandse en Zeeuwse Delta. Dichter bij huis staan ook de polders tussen Haarlem en Amsterdam bekend als

vast overwinteringsgebied voor Slechtvalken. De meeste overwinterende Slechtvalken zijn afkomstig uit noord Europa, Duitsland en Rusland. Het aantal overwinteraars is door de recente broedsuccessen in noordwest Europa sterk gestegen zodat ook in andere gebieden overwinterende Slechtvalken worden gezien.

Als datumgrenzen bij de bepaling of een waarneming betrekking kan hebben op een overwinterende Slechtvalk of juist op een doortrekker, heb ik 1 november en 31 maart genomen.

Iedere waargenomen Slechtvalk buiten deze periode is een Slechtvalk die op weg is naar of afkomstig van zijn of haar broedgebied of is een overzomeraar.

Slechtvalken die binnen deze periode worden gezien, beschouw ik als winterwaarnemingen en juist op deze waarnemingen richt ik mij. Enig voorbehoud maak ik wel t.o.v. waarnemingen in maart; juist in deze maand kan een waargenomen Slechtvalk ook heel goed een doortrekker zijn op weg naar het broedgebied. De Nederlandse Slechtvalken starten immers al in maart met de eileg.

Waarnemingen in de zuidelijke Bollenstreek

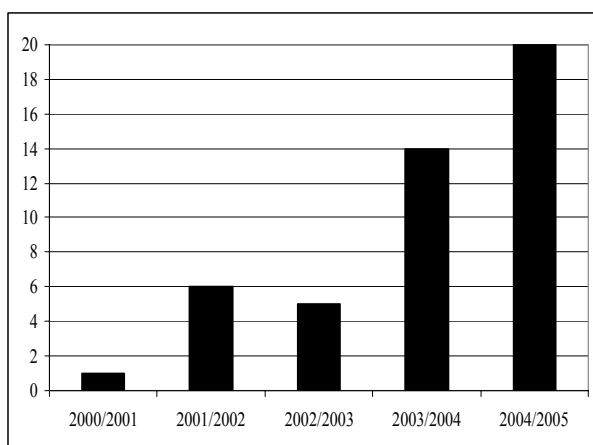
Zoals al gemeld, worden er regelmatig Slechtvalken in de genoemde winterperiode in de zuidelijke Bollenstreek gezien. Waar deze Slechtvalken vandaan komen, is niet bekend. Er zijn – voor zover mij bekend – geen (kleur)ringen afgelezen die iets over de herkomst van de Slechtvalk kunnen zeggen.

Het merendeel van de waarnemingen is gepubliceerd in de Strandloper en in de Duinrel (Natuurvereniging de Bollenstreek).

Ik heb de waarnemingen van de afgelopen vijf winterperiodes verzameld en bewerkt.

In figuur 1 wordt het aantal waargenomen Slechtvalken aangegeven dat in de winterperiode van 2000/2001 t/m 2004/2005 in de zuidelijke Bollenstreek is gezien. Alle waarnemingen hebben betrekking op solitaire exemplaren.

Een enkele keer worden wel eens gelijktijdig twee exemplaren gezien, maar deze waarnemingen vallen buiten de waarnemingperiode (o.a. op 3 april 2004).

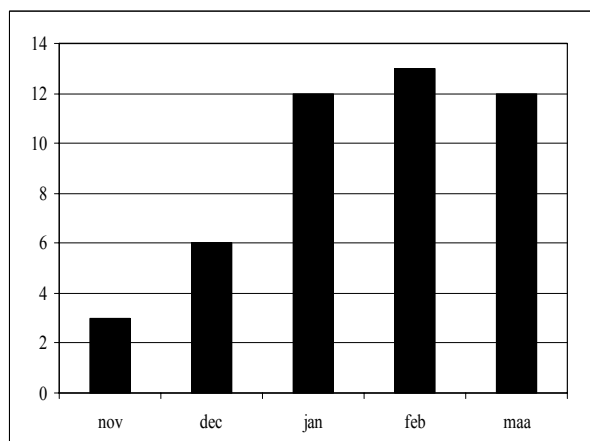

Figuur 1 Aantal waarnemingen van Slechtvalken per winterperiode.

Zoals te zien valt, is het aantal waarnemingen sinds de winter van 2000/2001 duidelijk gestegen.

Dit kan worden veroorzaakt door een toegenomen aantal waarnemers, door een toegenomen aantal doorgegeven waarnemingen maar ook door eventuele overwinterende Slechtvalken in het gebied (van nul naar één of van één naar twee?).

Figuur 2 toont de waargenomen Slechtvalken per wintermaand. Hier is duidelijk te zien dat de beste periode om in ons gebied een Slechtvalk te zien, de tweede helft van de winter is.

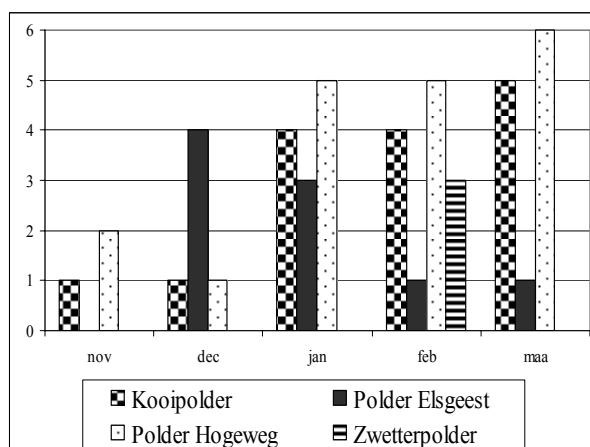

Figuur 2 Aantal waarnemingen van Slechtvalken per maand.

In tabel 1 en figuur 3 zijn de waarnemingen binnen het onderzoeksgebied opgesplitst naar het deelgebied waar een Slechtvalk is gezien. Hieruit komen duidelijk twee kerngebieden naar voren: de Kooipolder en Polder Hogeweg.

Periode	Kooi polder	Polder Elsgeest	Polder Hogeweg	Zwetter polder	Totaal
2000/2001	0	0	1	0	1
2001/2002	2	0	4	0	6
2002/2003	3	2	0	0	5
2003/2004	3	1	7	3	14
2004/2005	7	6	7	0	20
Totaal	15	9	19	3	46

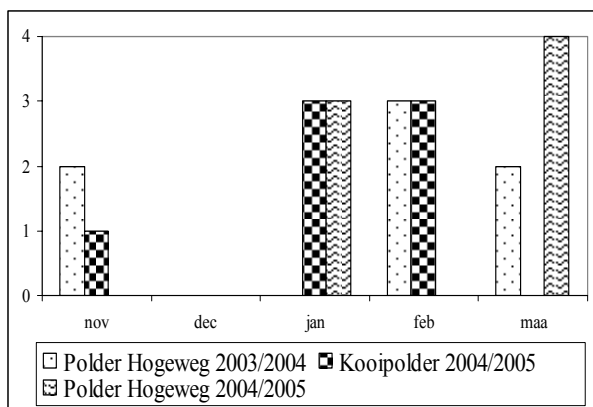
Tabel 1 Aantal waarnemingen van Slechtvalken per gebied per winterperiode.

Figuur 3 Aantal waarnemingen van Slechtvalken per gebied per maand.

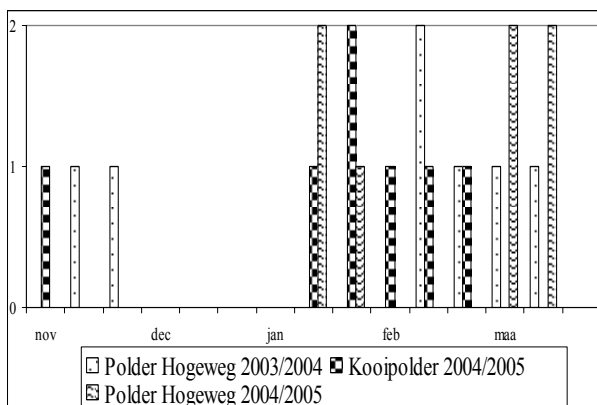
Binnen de twee kerngebieden zijn drie goede winterperiodes te onderscheiden: voor Polder Hogeweg betreft het de twee recentste winters en voor de Kooipolder geldt het voor de afgelopen

winterperiode. Figuur 4 toont voor beide polders de waarnemingen van Slechtvalken in de genoemde winterperioden. Hieruit blijkt dat Slechtvalken in beide polders in twee van de drie genoemde winters in drie van de vijf wintermaanden zijn gezien. De afgelopen winter was Polder Hogeweg ook goed voor zeven waarnemingen, alleen werden die in twee maanden gedaan met de meeste waarnemingen in maart (en dus potentiële doortrekkers).

Figuur 4 Aantal waargenomen Slechtvalken in Polder Hogeweg en Kooipolder per winterperiode per maand.

Uit figuur 5 blijkt dat Slechtvalken in 2003/2004 in Polder Hogeweg in een aaneengesloten periode van minstens veertig dagen zijn gezien; in 2004/2005 geldt dit in de Kooipolder zelfs voor een periode van vijftig dagen. Of die waarnemingen van Slechtvalken betrekking hebben op één of meer exemplaren kan niet direct worden gezegd omdat niet van alle waargenomen Slechtvalken bekend is wat de leeftijd en het geslacht is. De laatste vijf waargenomen Slechtvalken in de Kooipolder hebben mogelijk wel betrekking op één en hetzelfde exemplaar: het betrof immers altijd een adulte vogel.

Figuur 5 Aantal waargenomen Slechtvalken in Polder Hogeweg en Kooipolder per 10 daagse periode.

Broedsucces van de Slechtvalk in Nederland

In 1990 is de Slechtvalk na jaren van afwezigheid (het laatste mogelijke broedgeval vond plaats in 1980) weer als Nederlandse broedvogel teruggekeerd. Na ontdekking van dit broedgeval is er gestart met het ophangen van nestkasten. Dit vooral omdat er in Nederland nauwelijks natuurlijke broedplaatsen (voornamelijk rotsen) zijn voor deze vogel. Vanaf 1993 vindt deze actie plaats onder de paraplu van de Werkgroep Slechtvalk Nederland. Het merendeel van de Nederlandse Slechtvalken broedt inmiddels in een nestkast, een enkel paar gebruikt een oud kraaiennest als broedplaats en er zijn berichten dat er mogelijk op de grond is gebroed (zoals bij enkele broedgevallen op de Waddeneilanden in de jaren twintig en dertig van de 20ste eeuw).

Het ophangen van de nestkasten is erg succesvol geweest en heeft ertoe geleid dat er in 2004 maar liefst 26 territoria van Slechtvalken zijn geweest, er 17 paar tot broeden zijn overgegaan en er 29 jonge Slechtvalken zijn uitgevlogen. De dichtstbijzijnde broedgevallen zijn die op een gebouw van Corus in IJmuiden waar in 2004 twee jonge mannetjes zijn uitgevlogen en die op de Hemcentrale in Amsterdam waar in 2004 vier jonge Slechtvalken (één man en drie vrouw) zijn uitgevlogen.

In tabel 2 zijn de broedresultaten van de afgelopen vijf jaar opgenomen. Hoewel het aantal territoria explosief is gestegen (van ± 10 tot 26), is het aantal succesvolle broedparen daarbij duidelijk achter gebleven (van 7 naar 10 paar). Mogelijk dat een zelfde forse stijging zich de komende jaren ook zal manifesteren bij het aantal succesvolle broedparen. Voordat de Slechtvalk zich ergens als broedvogel vestigt, is het paar al één á twee jaar in het gebied aanwezig en vertoont vaak ook baltsgedrag (Bijlsma 2001). Hopelijk slaagt zo'n paar er na die periode er in om met succes tot broeden te komen.

Jaar	Aantal territoria	Aantal Broedpaar	Aantal succesvol broedpaar	Aantal uitgevlogen jongen
2000	??	7	7	22
2001	10	8	7	20
2002	12	10	8	27
2003	17	13	9	27
2004	26	17	10	29

Tabel 2 Overzicht broedresultaten Nederlandse Slechtvalken in 2000 t/m 2004.

Zijn er overwinterende Slechtvalken?

Zijn er in de zuidelijke Bollenstreek overwinterende Slechtvalken of is er sprake van toevallige waarnemingen van exemplaren die hier jagen en in een ander (nabij gelegen) gebied overwinteren? Gezien het gedrag van een overwinterende Slechtvalk (erg plaatstrouw) lijkt het mij dat er in verschillende winters inderdaad sprake is van zeker één langer in het gebied verblijvende Slechtvalk.

De gespreide waarnemingen van Slechtvalken in Polder Hogeweg (2003/2004) en de Kooipolder (2004/2005) duiden hierop. Mogelijk dat het zelfs om overwinterende Slechtvalken gaat: in beide gebieden zijn in drie van de vijf wintermaanden regelmatig Slechtvalken gezien (zie figuur 5). Het beschreven gebied voldoet goed aan het gewenste gebied voor een Slechtvalk en het sterk gestegen aantal verschillende waarnemingen in de afgelopen jaren lijkt op een vaste winteraanwezigheid van deze machtige roofvogel (of beter: stootvogel, naar de manier van prooi slaan) te duiden.

Als er meer bekend zou zijn over het geslacht en de leeftijd van de waargenomen Slechtvalken, zou er makkelijker een uitspraak over (het aantal) overwinterende Slechtvalken kunnen worden gedaan. Het meerdere keren aflezen van een (kleur)ring zou natuurlijk helemaal het bewijs leveren van een plaatstrouwe, overwinterende Slechtvalk.

Betekent dit dat het beschreven gebied ook geschikt is voor een overzomerende en misschien zelfs broedende Slechtvalk? Er zijn immers al verschillende malen baltende Slechtvalken in het voorjaar waargenomen. Ook hiervoor geldt dat het gebied voldoet aan de wensen van een Slechtvalk: een groot – nagenoeg aaneengesloten – open gebied met voldoende voedsel. Voor een geschikte broedplaats moet de Slechtvalk wel een handje worden geholpen: een grote nestkast zal op een hoog gebouw moeten worden geplaatst. Een hoogspanningsmast in of nabij één van de genoemde polders is hiervoor een goede mogelijkheid.

Geraadpleegde bronnen:

- R.G. Bijlsma e.a., 2001, Algemene en schaarse vogels van Nederland (Avifauna van Nederland deel 2);
- De Duinrel, kwartaalblad van Natuurvereniging de Bollenstreek, jaargangen 5 (2000) t/m 10 (2004);
- Slechtvalk Nieuwsbrief, nieuwsbrief van de Werkgroep Slechtvalk Nederland, jaargang 4 nr 2 (1998), jaargang 8 nr 2 (2002) en jaargang 10 (2004);
- Sovon Nieuws, nieuwsbrief van SOVON Vogelonderzoek Nederland, jaargang 16-1 (2003);
- De Strandloper, orgaan van de Vereniging voor Natuur- en Vogelbescherming Noordwijk, jaargangen 33 (2001) t/m 36 (2004).

